

**Деякі аспекти
щодо особливостей підготовки працівників і студентів
до захисту в надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із
терористичними актами**

На початку ХХІ століття тероризм, в основі якого завжди незаконне фізичне або психологічне насильство, став одним із найнебезпечніших викликів людству.

Проблема організації протидії тероризму є актуальною і для нашої держави, а тепер набула особливого значення у зв'язку зі складними політичними, соціально-економічними та духовно-культурними процесами, зокрема з обстановкою, що склалася в Донецькій та Луганській областях.

Попередження терактів та організації роботи з протидії тероризму має відбуватись у формі здійснення цілеспрямованої загальнодержавної політики у сфері протидії тероризму, в якій є місце й роботі, яку необхідно проводити серед працівників підприємств, установ та організацій, непрацюючого населення, у т. ч. й у молодіжному середовищі.

Ситуація, в якій ми живемо, потребує від працівників і студентів набуття та поглиблення знань з цієї проблеми, хоч би в обсягах, необхідних для забезпечення особистої безпеки, вироблення власного неупередженого підходу до оцінки цього небезпечного явища, негативного ставлення до насильства.

Тероризм став небезпечною хворобою суспільства дуже давно. Але в останні роки масштаби тероризму досягли глобального рівня. В основі тероризму лежить фізичне та психологічне насильство, яке має агресивний характер.

Широкомасштабні теракти в США, Російській Федерації, Іспанії, Великій Британії, Франції, а тепер і в Україні показують, що тероризм став глобальною проблемою на рівні з ядерною загрозою та екологічними небезпеками.

Терористи почали користуватись досягненнями сучасної науки і техніки, різноманітними видами зброї, засобами її доставки, сучасними засобами зв'язку. Усе це висуває перед міжнародною спільнотою і керівництвом нашої держави надзвичайну проблему, яка потребує осмислення, розроблення та практичного втілення всеохоплюючих антитерористичних заходів.

На сьогодні єдиного визначення поняття про тероризм немає. Визначальну рису тероризму становить наявність у протиправних діях терористів політичної мотивації, тобто досягнення ряду політичних цілей через застосування насильства, або загрози здійснення насильства.

У ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» зазначено, що тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей, або погрози злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Більшість із зазначених ознак цього визначення мали серії терористичних та диверсійних актів, які сталися в Одесі, Харкові, Донецьку та Луганську; ми майже щодня отримуємо інформацію про застосування незаконними збройними формуваннями самопроголошеної ДНР та ЛНР бойових засобів ураження проти мирного населення з метою його залякування.

За Законом, **терористичний акт** – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачено кримінальним кодексом України.

Терористична діяльність – діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терактів;
- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань для виконання терактів;
- вербування, озброєння та підготовку терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- фінансування терористичних груп (організацій).

Причини виникнення тероризму як явища мають соціальний характер.

За причинами походження тероризм ділиться на: соціальний (ідеологічний), національний, релігійний, світоглядний, економічний, кримінальний.

Деякі політологи визначають й інші види тероризму.

Наприклад, політолог Д.В. Ольшанський називає політичний тероризм найбільш «крупним»;

- **інформаційний тероризм** – внаслідок якого здійснюється вплив на психіку і свідомість людей;

В юридичній літературі можна зустріти поняття про **суїцидний тероризм**, який пов'язаний з готовністю людини пожертвувати своїм життям в інтересах досягнення визначеної політичної мети, а також **технологічний тероризм**, під яким розуміють незаконне використання ядерної, хімічної, біологічної зброї радіоактивних, хімічних високо токсичних речовин та бактеріальних засобів.

Політолог М.Д. Литвінов наводить поняття **антидержавного тероризму**, під яким автор розглядає: цілеспрямовану незаконну діяльність окремих осіб чи груп (формувань) на зміну соціально-економічного та державного устрою, яка здійснюється кримінальним (терористичним) способом.

Форми прояву тероризму різноманітні: від телефонних погроз, закладання вибухівки, підпалів, до захоплення заручників, захоплення морських, річних, повітряних суден, транспортних засобів, застосування бойових засобів ураження тощо.

Правовою основою боротьби з тероризмом є:

- Конституція України;
- Кримінальний кодекс України;
- Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003р. №638 – IV із змінами внесеними законами № 2600-IV від 31.05.2005р., № 3200-IV від 15.12.2005р. № 1313-VII від 05.06.2014р. та № 1630-VII від 12.08.2014р.;
- Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977р.;

- Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом (2001р.);
- Хартія ОБСЄ щодо попередження тероризму і боротьби з ним (2002р.);
- Договір про співробітництво у боротьбі з тероризмом між державами-членами СНД (1999р.) та інші.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» складається з 9 розділів:

1. У першому розділі наведені визначення основних термінів, визначені правові основи та основні принципи боротьби з тероризмом.

2. У другому розділі – суб'єкти боротьби з тероризмом: головним органом у загальнодержавній системі боротьби з тероризмом є служба безпеки України; крім того: Міністерство внутрішніх справ, міністерство оборони, ДС НС, Держкомітет у справі охорони державного кордону, Державний департамент з питань виконання покарань, управління державної охорони.

До участі в здійсненні заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності в разі необхідності можуть залучатись ще 10 міністерств (відомств): закордонних справ, охорони здоров'я, палива та енергетики, промислової політики, транспорту, фінансів, екології та природних ресурсів аграрної політики, митна та податкова служби, а також інші центральні та місцеві органи влади.

3. У ст. 5 Закону – викладені повноваження суб'єктів, які здійснюють боротьбу з тероризмом.

Для виконання комплексу заходів у сфері боротьби з тероризмом при СБУ створено антитерористичний центр (ст.7).

4. У розділі III викладені умови та порядок проведення антитерористичної операції.

5. У розділі IV відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом, соціальна реабілітація постраждалих;

6. У розділі V – правовий і соціальний захист осіб, які беруть участь у боротьбі з тероризмом;

7. У розділі VI - відповідальність за участь у терористичній діяльності Законом передбачена кримінальна відповідальність:

- організація, відповідальна за вчинення теракту, за рішенням суду, підлягає ліквідації, а майно – конфіскації;

- керівники та посадові особи й громадяни за сприяння терористичній діяльності несуть кримінальну відповідальність за рішенням суду відповідно до кримінального кодексу України, зокрема:

- за фінансування терористів, або збирання коштів на вчинення терактів;

- за участь у терористичній діяльності в будь-якій формі;

- за надання допомоги терористам;

- особи, які вербували фізичних осіб для участі в терористичній діяльності;

- за переховування терористів.

8. У розділі VII – визначені засади міжнародного співробітництва.

9. У VIII розділі–контроль і нагляд за законністю здійснення боротьби з тероризмом;

- XI розділ – прикінцеві положення.

Загальновизнаними пріоритетними **напрямами протидії тероризму**, розробленими під егідою ООН, визначаються такі:

1. Розвиток антитерористичної міжнародної бази:

- удосконалення механізмів видачі терористів;
- застосування принципу невідвортної відповідальності за злочини тероризму.

2. Активізація боротьби з фінансуванням тероризму.

3. Унеможливлення доступу терористів до засобів (зброї) масового ураження та їхньої доставки;

- протидія можливому застосуванню терористами біологічних, ядерних та радіоактивних речовин.

4. Посилення контролю за оборотом звичайних видів зброї.

5. Заходи щодо забезпечення прав людини: захист людей від тероризму.

У протидії тероризму виділяються два взаємопов'язані напрями:

- **силовий**, який спрямований на виявлення, придушення, ліквідації та покарання як одиноких фанатиків, так і членів професійних терористичних організацій;

- **профілактичний**, спрямований на превентивну суспільну ізоляцію прихильників тероризму і поєднує в собі санкції й стимули, а також інформаційну та виховну роботу.

Деякі заходи щодо протидії тероризму окреслені в листі заступника Міністра Освіти і науки Павла Полянського від 25.07.2014р. №1/9-372, в якому доручається керівникам закладів освіти:

- регулярно організовувати й проводити серед працівників і студентської молоді заходи щодо підготовки до захисту та дій в умовах загрози та скоєння терактів;

- вживати додаткових організаційних заходів щодо забезпечення належного рівня безпеки, охорони, контролю за станом безпеки в місцях масового перебування людей;

- забезпечення готовності органів управління, сил і засобів ЦЗ до дій в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних із терактами.

Заходи попереджувального характеру, які необхідно проводити в умовах загрози скоєння терористичних актів можна умовно поділити на:

- заходи, які належить організовувати та проводити керівникам підрозділів, керівному складу органів управління ЦЗ;

- заходи безпеки, яких повинні вживати працівники і студенти, з метою збереження особистого здоров'я, життя та здоров'я інших членів родин.

Документами з цього питання є:

1. Типова інструкція першочергових дій персоналу і посадових осіб, підприємств, установ та організацій у разі загрози виникнення терористичних або диверсійних актів.

2. Інструкція керівному складу, працівникам і студентам щодо безпеки поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із терористичними актами та збройними конфліктами.

Заходи попереджувального характеру, яких необхідно вжити керівникам і посадовим особам у разі загрози скоєння теракту:

1. Перевірка стану системи охорони, визначення ступеня її надійності, за потребою посилення охорони, шляхом виставлення додаткових постів чи підсилення існуючих;

- посилення пропускнуго режиму та допуску на об'єкти коледжу персоналу, студентів, відвідувачів, автотранспорту, а також здійснення ретельної перевірки майна, що ввозиться, та ручної поклажі, що вноситься, по можливості використовуючи технічні засоби контролю (*при наявності*).

2. Вжиття заходів:

- щодо встановлення додаткових технічних засобів захисту та контролю (*сигналізації на складі, приміщень у яких зберігається цінне обладнання, камер відеоспостереження*) в зонах підвищеного ризику;

- щодо оснащення телефонів керівництва коледжу та телефонів у приміщеннях чергових приладами автоматичного визначення номера абонента і звукозаписною апаратурою.

3. Розроблення та уточнення і доведення до працівників і студентів Планів евакуації із будівель учасників освітнього процесу, відвідувачів та постраждалих;

- уточнення порядку дій працівників служби охорони, адміністративного персоналу навчального корпусу під час евакуації людей.

4. Уведення чергування співробітників служби безпеки, посилення контролю за роботою швейцарів, працівників служби охорони, регулярне здійснення перевірки несення ними служби.

4.1. Уведення чергування (*патрулювання*) педагогічних працівників у навчальному корпусі у робочий час.

5. Щоденний обхід території та огляд об'єктів, зокрема складу з метою перевірки їх стану, виявлення підозрілих предметів, запобігання закладки вибухових пристроїв;

- перевірка стану шляхів евакуації людей і транспорту, не допускання перекриття та захаращення цих шляхів.

6. Здійснення систематичної перевірки технічного стану систем оповіщення, зв'язку, інформування та проходження сигналів оповіщення й мовної інформації.

7. Здійснення заходів щодо більш ретельного підбору персоналу при прийомі на роботу, у тому числі й обслуговуючого персоналу; робота з кадрами щодо підвищення пильності.

8. Ретельна перевірка і допуск на об'єкти коледжу фахівців сторонніх організацій.

9. Навчання (тренування) працівників і студентів щодо порядку дій при прийомі телефонних повідомлень, поштових відправлень, виявленні вибухонебезпечних предметів.

10. Доведення до персоналу (працівників і студентів) номерів телефонів спеціальних служб (ДС НС, УМВС, СБУ, ШМД, СЕС).

Деякі питання щодо вивчення ставлення молоді до тероризму як насильства та шляхи виховання в студентській молоді негативного ставлення до насильства.

Фахівці з проблем тероризму та дослідники розглядають цю складну проблему в кримінологічному, політичному, соціологічному та психологічному аспектах. Варто зауважити, що серед зазначених підходів, соціально-психологічний аналіз цього явища є одним з найважливіших, оскільки дії терористів як правило є результатом агресивної поведінки, а їхні мотиви пов'язані з певним світоглядом, ціннісними орієнтаціями. Серед різних аспектів цієї проблеми потрібно виділити питання ставлення молоді до тероризму та насильства.

Це обумовлюється тим що студентство через специфіку своєї діяльності є найбільш політизованою частиною молоді;

з іншого боку, як відомо, певна частина підлітків та юнацтва схильна до радикальних та екстремістських поглядів, а іноді й дій.

Міністерство освіти і науки України в листі від 25.07.2014р. №1/9-372 вимагає підвищення ефективності роботи, пов'язаної з протидією тероризму, зокрема психо – профілактичної роботи.

Методичні рекомендації МОНУ з цього питання викладені в листі від 11.08.2010р. № 1/9–609.

Рекомендується профілактичну роботу будувати на вихованні в студентській молоді:

- прагнення до справедливості;
- любові до Батьківщини;
- турботи про життя та здоров'я колег, членів родини, взагалі людини, готовності прийти на допомогу постраждалому;
- повага до традицій свого й іншого народів;
- здатності до самодисципліни;
- дотримуватись гідності, бути чесним, миролюбивим, доброзичливим.

Головними завданнями для закладів освіти визначені:

- розробка змістових засад запобігання проявам насильства та екстремізму;
- формування толерантності та запобігання проявам ксенофобії в молодіжному середовищі;
- взаємодія з органами МВСУ та громадськості в процесі профілактики насильства серед молоді.

Основними формами і методами реалізації завдань освітнього процесу пропонують:

- лекції та бесіди про історію, культуру, літературу і мистецтво народів, що населяють нашу державу;
- виховні години, дискусії, «круглі столи» з питань негативного ставлення до тероризму і будь яких форм насильства;
- прес конференції, зустрічі з видатними діячами, тренінги;
- ділові зустрічі з працівниками поліції, ДС НС на теми «Конфліктні ситуації та шляхи їх вирішення»;
- «Взаємовідносини молоді і суспільства»;

- «Кримінальна відповідальність за терористичну діяльність»;
- «Кримінальна відповідальність за знищення чи пошкодження власності громадян, за надання допомоги потерпілому»;
- «Здоровий спосіб життя в системі антитерористичного виховання»;
- «Про шкоду паління, вживання алкоголю, наркотичних засобів».

Навчально–методичні посібники, рекомендації, інструкції, які пропонується використовувати в ході підготовки працівників і студентів до захисту в умовах загрози та скоєння терактів:

1. Конституція України.
2. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003р. №638 – 4 зі змінами:
 - від 31.05.2005р. №2600-IV;
 - від 15.12.2005р. №3200- IV;
 - від 05.06.2014р. №1313-VII;
 - від 12.08.2014р. №1630- VII.
3. Типова інструкція першочергових дій персоналу і посадових осіб підприємств, установ та організацій у разі загрози виникнення терористичних або диверсійних актів.
4. Інструкція керівному складу працівникам і студентам щодо безпеки поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із терористичними актами та збройними конфліктами.
5. Пам'ятка «Про порядок дій у випадках виявлення підозрілих та вибухонебезпечних предметів».
6. Рекомендації штабу ЦЗ «Як захистити себе від терористичних посягань».
7. М. Гуцало «Організація протидії сучасному тероризму», навчально – методичний посібник. – Київ, 2009 р.
8. Журнал «Соціальна психологія» №1, 2004р., стор. 86-100.